

ՀԵՂԻՆԵ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ

ՀՀ արդարադատության նախարարի խորհրդական

ԴԱՏԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ԲԱՐԵՓՈԽՈՒՄՆԵՐԻ ԻՐԱԿԱՆԱՑՄԱՆ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱՅԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ

Անկախությունն նվաճած Հայաստանի Հանրապետությունն անխուսափելիորեն պետք է ձեռնամուխ լիներ քաղաքական, տրնտեսական և իրավական նոր համակարգերի ստեղծմանը և դրանց համահունչ իրավական բարեփոխումների իրականացմանը: Այդ գործընթացներում կարևոր և առանձնահատուկ տեղ է հատկացվում դատաիրավական բարեփոխումներին, այդ թվում՝ սահմանադրական, օրենսդրական, ինստիտուցիոնալ և կառուցվածքային բարեփոխումներին, հանրային կառավարման նոր համակարգի ձևավորմանը և օրենսդրական դաշտի ընդլայնմանը, որը ժողովրդավարական հասարակության ստեղծման կարևոր նախապայմաններից է: Այդ կապակցությամբ հարկ եղավ Խորհրդային Միությունից ժառանգած օրենսդրությունը փոխարինել սկզբունքային նոր մոտեցումներով՝ նպաստելով մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների դերի բարձրացմանը:

Այսպես՝ 1995 թվականի հուլիսի 5-ին Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության ընդունմամբ հիմք դրվեց դատաիրավական բարեփոխումների բուն գործընթացին, որը նպատակ ուներ բարելավելու իրավական դաշտը և նպաստելու երկրում ժողովրդավարության հաստատմանը:

Լավատեղյակ լինելով Հայաստանին, ինչպես նաև հետխորհրդային բոլոր պետություններին հատուկ օրենսդրական համակարգային խնդիրներին՝ Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը պատրաստակամություն հայտնեց համագործակցել միջազգային տարբեր հեղինակավոր կառույցների, հատկապես

Եվրոպայի խորհրդի հետ՝ այսպիսով, հիմք դնելով նոր ավանդույթի ձևավորմանը, այն է՝ Եվրոպայի խորհրդի և Հայաստանի Հանրապետության միջև համագործակցության արդյունավետության բարձրացման բնագավառում կարևորելով եվրոպական կառույցների կողմից բարեփոխումների և խորհրդատվական բնույթի առաջարկությունների կատարումը, փորձագետների կամ փորձագիտական խմբերի ներգրավումն ազգային օրենսդրական բարեփոխումների ընթացքին, ինչպես նաև իրավաստեղծ գործունեության ընթացքում միջազգային փորձի կիրառումը:

Ինչպես գիտենք, Հայաստանը դարձել է Եվրոպայի խորհրդի անդամ 2001 թվականին և անդամակցությունից ի վեր Հայաստանի նկատմամբ կիրառվել է Խորհրդարանական Վեհաժողովի մոնիտորինգի ընթացակարգ, որի արդյունքում ընդունվել են 1994(2002), 1361(2004), 1994(2004), 1405(2004) և մի շարք այլ բանաձևեր: Հայաստանի սահմանադրական բարեփոխումների գործընթացի վերաբերյալ թիվ 1458 բանաձևի արդյունքում 2005 թվականի նոյեմբերի 27-ի սահմանադրական հանրաքվեն հնարավոր դարձրեց սահմանադրական բարեփոխումների ընդունումը, և այս բարեփոխումները կյանքի կոչելու նպատակով Հայաստանի Հանրապետության կառավարության կողմից հաստատված ծրագրի իրականացման գործընթացում մեծ գնահատանքի կարող է արժանանալ Եվրոպայի խորհրդի, մասնավորապես իրավունքի միջոցով ժողովրդավարության եվրոպական հանձնաժողովի (Վենետիկի հանձնաժողով) լուրջ օժանդակու-

թյունը: Վեներտիկի հանձնաժողովի հետ սերտ համագործակցության շրջանակներում մշակված օրենսդրական ակտերն արդեն իսկ համահունչ են ժողովրդավարության և իրավունքի գերիշխանության եվրոպական չափանիշներին և սկզբունքներին, որով իսկ նոր նախադրյալներ են պարունակում Հայաստանում ժողովրդավարական ինստիտուտների գործառույթների ապահովման համար: Ավելին, դրանք Հայաստանին հնարավորություն են տալիս առաջընթաց արձանագրել ժողովրդավարության, իրավունքի գերիշխանության և մարդու իրավունքների պաշտպանության բնագավառում Հայաստանի, ինչպես նաև Եվրոպայի խորհրդի բոլոր անդամ պետությունների համար պարտադիր հանդիսացող կանոնադրական պահանջների բավարարման ուղությամբ:

Վերջին տարիներին Հայաստանի Հանրապետությունում օրինաստեղծ գործունեության ընթացքում հատկապես մեծացել է միջազգային փորձի, այն է՝ Արևմտյան Եվրոպայի, ինչպես նաև Մերձբալթյան երկրների օրենսդրության ուսումնասիրման և այդ փորձի ներդրման հանդեպ հետաքրքրությունը: Դա, հիրավի, պայմանավորված է այդ ոլորտի կարևորությամբ և Եվրոպայի խորհրդի առջև Հայաստանի ստանձնած պարտավորություններով, ինչպես նաև այդ ոլորտում գործող հասարակական կազմակերպությունների, անկախ փորձագետների և միջազգային կազմակերպությունների ակտիվ աշխատանքով: Արտահայտվում են տարբեր տեսակետներ դատաիրավական բարեփոխումների իրականացման գործընթացի շարունակական և հետագա զարգացումների վերաբերյալ, կազմակերպվում են քննարկումներ, հասարակական խումներ, սեմինարներ այս կամ այն հարցի շուրջ՝ որպես ելակետ ընդունելով այնպիսի հիմնական պահանջներ, ինչպիսիք են՝ բարեփոխումների դիտարկումներն ըստ միջազգային և տեղական մակարդակների, բարեփոխումների համադրումը միջազգայնորեն ընդունված չափանիշներին և ցուցանիշներին և, ի վերջո, բարեփո-

խումներին ուղղված առաջարկությունների կատարումը: Արդյունքում, նմանատիպ համատեղ քննարկումները հերթական անգամ ապացուցում են, որ դատաիրավական ոլորտի բարեփոխումները Հայաստանում կատարվում են համակարգային և համալիր մոտեցումների առկայության պայմաններում՝ առաջացած խնդիրները դիտարկելով փոխադարձ կապի և միասնական զարգացումների համատեքստում: Իհարկե, առանց նշված պայմանների դատաիրավական բարեփոխումներն էական արդյունքներ ունենալ չեն կարող:

Այսպիսով, վերը նշված իրավաստեղծ գործունեության կազմակերպումն ու անցկացումը, ինչպես նաև օրինագծերի պատրաստումը մեր երկրում կատարվում է համատեղ ջանքերի շնորհիվ՝ ռազմավարական նշանակություն հաղորդելով դրանց, «համախմբելով» թե՛ ներպետական, թե՛ միջազգային օրենսդրության հիմնական խնդիրները՝ լուծելու օրինաստեղծ գործունեության բնագավառում ծառայած հիմնախնդիրները: Միջազգային փորձի կիրառումը և ներդրումը ներպետական օրենսդրության մեջ, ինչպես նաև օրենսդրության փոփոխությունները կամ նոր ընդունվող օրենսդրական ակտերը միջազգային փորձաքննության ներկայացնելը և սերտ համագործակցությունը միջազգային փորձագետների հետ էական նշանակություն ունեցող քայլ է, որը կարող է նպաստել մասնակցային և ժողովրդավար կառավարման համակարգի զարգացմանը և իրավական դաշտի հզորացմանը:

Մեր երկրում սկսված և ընթացող դատաիրավական բարեփոխումների գործընթացում իր գործուն դերակատարությունն ունի Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարարությունը: Այստեղ կազմվում են մի շարք օրենսդրական ակտերի նախագրծեր, որոնց շնորհիվ իրենց իրավական կարգավորումն են ստանում այս կամ այն ոլորտին վերաբերող հիմնահարցերը: Եվ իհարկե, այս իրավաստեղծ գործունեության ընթացքում այստեղ կիրառվում է արդեն իսկ ձևավորված այնպիսի ավանդույթ, ինչպիսին է՝ միջազգա-

յին օրենսդրության լայնածավալ և խորն ուսումնասիրումը և ներպետական օրենսդրության պահանջներին համապատասխան միջազգային նորմերի կիրառումը՝ իհարկե, հաշվի առնելով ներպետական օրենսդրության սկզբունքային դրույթների առանձնահատկությունները, սոցիալ-քաղաքական պահանջները, միջազգային չափանիշները կիրառելու միտումները, օրենսդրության զարգացման առավել ընդունելի ուղիները, բացառությամբ մարդու իրավունքների պաշտպանությանը վերաբերող դրույթների:

Մասնավորապես, ՀՀ արդարադատության նախարարությունում հանգամանալից ուսումնասիրվում են Եվրամիության անդամ երկրների, Մերձբալթյան երկրների, ինչպես նաև հետխորհրդային պետությունների օրենսդրությունը, ներմուծվում են այնպիսի նորմեր, որոնք համահունչ և կիրառելի են Հայաստանի Հանրապետության համար և բխում են իրավիճակի կարգավորման բնույթից: Այս դեպքում հարց է առաջանում, թե ինչպիսի ձևավորված պրակտիկա է գործում իրավական ակտեր մշակելու համար և արդյոք կիրառելի են միջազգային օրենսդրության նորմերը կամ իրավաստեղծ գործունեության ընթացքում որքանով են դրանք հաշվի առնվում:

Փաստենք, որ միջազգային փորձը հաշվի է առնվում այնքանով, որքանով այն հիմնարար բնույթ է կրում և հիրավի, միջազգային փորձը կիրառելի է այնպիսի երկրների համար, որոնք ունեն տնտեսական զարգացման հզոր տեմպեր և արդեն իսկ ձևավորված ավանդույթներ: Այս առումով, այն հարցին, թե Հայաստանի համար հատկապես որ երկրների օրենսդրությունն է ուսանելի, միանշանակ պատասխան տալ հնարավոր չէ: Այնուամենայնիվ, օրինաստեղծ գործունեության ընթացքում որպես նախադեպ հատկապես վերցվում է այն երկրների փորձը, որոնք անցել են այնպիսի սոցիալ-քաղաքական զարգացման փուլեր, որոնք բնորոշ են նաև մեր երկրին: Հիմնականում որդեգրվում է Արևմտյան Եվրոպայի և Մերձբալթյան երկրների փորձը: Մակայն, սա բնավ չի

նշանակում, որ մյուս երկրների փորձը ևս պիտանի լինել չի կարող: Համեմատական վերլուծությունը հաճախ ցույց է տալիս, որ մեր երկրում մի շարք օրենսդրական ակտեր ստեղծելիս ուղղակիորեն կրկնօրինակվում է այլ երկրների փորձը:

Այնուամենայնիվ, հատկանշական է այն փաստը, որ Հայաստանի Հանրապետությունն առանձնանում է իրավական ինստիտուտների բարեփոխումների առումով, և նրա փորձը պիտանի է նախկին խորհրդային պետությունների համար, որոնք այսօր բավականին լուրջ օրենսդրական խնդիրների առաջ են կանգնած: Այսպես, օրինակ, «Իրավական ակտերի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքը, որը հստակություն է մտցրել իրավական ակտերի համակարգում և որոշակի պաշար է ներառում: Վերջերս, արդարադատության նախարարության նախաձեռնությամբ մշակվեց և ընդունվեց նոր իրավական ինստիտուտ՝ իրավական ակտի կարգավորման ազդեցության գնահատման ինստիտուտ, որը պարտավորեցնում է իրավական ակտերի նախագծերը մշակող մարմնին կազմակերպել նախագծի կարգավորման ազդեցության գնահատումը:

Հարկ է փաստել, որ ներկայիս փուլում վարչական իրավախախտումների, քաղաքացիական և քրեական դատավարության օրենսդրության, ձեռնարկատիրական գործունեության բնագավառի օրենսդրական կարգավորման գործընթացում արդիական է որդեգրել միջազգային փորձը: Այս բնագավառում հատկապես ողջունելի է միջազգային փորձագետների պատրաստակամությունը՝ ներգրավվելու օրինաստեղծ գործունեության աշխատանքներին: Այս կապակցությամբ հաշվի է առնվում նաև այն հանգամանքը, որ վերջիններս ունեն մասնագիտական հմտություններ և կարող են մասնակցել օրենքների մշակման գործընթացին կամ հանդես գալ օրենսդրական բարեփոխումներ կատարելու իրենց առաջարկություններով: Ավելին, շատ դեպքերում նրանք ունեն բանակցություններ և քննարկումներ վարելու

փայլուն հմտություններ և բավականաչափ հմուտ են ձևակերպելու իրենց առաջարկությունները և առաջ բերելու հետաքրքիր գաղափարներ՝ նպաստելով նաև հասարակության իրազեկության բարձրացմանը: Հետևաբար, մեր երկրի հետ համագործակցող միջազգային փորձագետներն ունեն հարավկովկասյան տարածաշրջանի՝ քաղաքացիական հասարակության զարգացման, բիզնեսի, ֆինանսների և օրենսդրության մասին իրազեկվածություն, որոնց շնորհիվ նրանց աշխատանքները գործառնական առումով մեծ նշանակություն ունեն, և քննարկումների արդյունքում ձեռք են բերվում փոխադարձ ընդունելի մոտեցումներ, որոնց կիրառումը հնարավորություն է տալիս ներպետական օրենքը համապատասխանեցնել եվրոպական չափանիշներին:

Ներկայումս, հաշվի առնելով ԵԽԽՎ՝ Հայաստանի ժողովրդավարական ինստիտուտների գործունեության վերաբերյալ վերջին բանաձևերը, հարկ է նշել, որ երկրում ինտեգրվել է այնպիսի մոտեցում, որ ցանկացած առաջարկ կամ փաստաթուղթ կամ միջազգային փորձ պետք է հաշվի առնվի, եթե ուղղված է Հայաստանի Հանրապետությունում ժողովրդավարության ամրապնդմանն ու խորացմանը: Արդեն իսկ այն հանգամանքը, որ «Ժողովներ, հանրահավաքներ, երթեր և ցույցեր անցկացնելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում փոփոխություններ կատարելու վերաբերյալ նշանավոր քայլեր և փոխզիջումներ արվեցին, ակնհայտորեն վկայում է, որ կառուցողական համագործակցություն է հաստատվել միջազգային հեղինակավոր կառույցների հետ, որի արդյունքում իրականացվող դատաիրավական բարեփոխումները հանգեցնում են Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությունը ժողովրդավարական զարգացած երկրներին բնորոշ և միջազգային չափանիշներին համապատասխանեցնելուն:

Ի վերջո, դատաիրավական բարեփոխումների խթանն այն սահմանադրական բարեփոխումներն են, որոնք միտված են ապահովելու մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատու-

թյունների պաշտպանությանը վերաբերող միջազգային և ազգային չափորոշիչների կատարման բարելավմանը Հայաստանում ազգային օրենսդրության և իրավական պրակտիկայի կատարելագործման միջոցով:

Միջազգային փաստաթղթերի և ազգային օրենսդրության ուսումնասիրության հիման վրա շարադրվում է մարդու իրավունքների միջազգային-իրավական և ներպետական պաշտպանության մեխանիզմների գործունեության պրակտիկան, նշվում դրա արդյունավետության բարձրացման ուղիները: Այս պարագայում առանձնակի կարևորվում են առանձին խումբ անձանց (երեխաներ, կանայք, ազգային փոքրամասնություններ, և այլն) իրավունքների պաշտպանության միջազգային և ներպետական միջոցների առանձնահատկությունները, նրանց զարգացման ուղիները ներկա պայմաններում:

Ինչ վերաբերում է մարդու իրավունքների պաշտպանությանն ուղղված՝ Հայաստանի Հանրապետության կողմից ձեռնարկված միջոցառումներին, ապա Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրում և Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայում թվարկված իրավունքներն ինտեգրվել են մեր երկրի ներպետական օրենսդրության մեջ:

Այսպիսով, Հայաստանի Հանրապետությունում մեծ ջանքեր են գործադրվում օրենսդրական ոլորտը բարեփոխելու ուղղությամբ, և այս առումով բավականին մեծ հաջողություններ կան: Ինքնին հասկանալի է, որ առանց լուրջ օրենսդրական փոփոխությունների անհնար է երկրում իրական և կայուն բարեփոխումներ իրականացնել: Ուրախալի է, որ քննարկման առարկա են դարձել արդարադատության ոլորտում առկա և հասարակության ուշադրության ներքո գտնվող այնպիսի հիմնախնդիրներ, ինչպիսիք են՝ մարդու իրավունքների պաշտպանությունը և օրենքի գերակայությունը: Ողջունելի է, որ այս խնդիրներն իրենց իրավական կարգավորումն են գտնում մի շարք օրենսդրական ակտերում՝ հաշվի առնելով միջազգային չափանիշները և մարդու

իրավունքների պաշտպանության բնագավառում միջազգային փաստաթղթերը:

Հուսով ենք, որ այս բարեփոխումների ուղղությամբ իրականացվող գործընթացը ևս մեկ առաջընթաց քայլ կլինի արդարադատության համակարգի գործունեության արդյունավետության բարձրացման և մարդու իրավունքների պաշտպանության գործում: Ուղենշված բարեփոխումները խորացնելու ուղղությամբ առաջնահերթ խնդիրներն են՝ օրենքի գերակայության ապահովումն ու ժողովրդավարական գործընթացների զարգացումը:

Հիրավի, այսօրվա հասարակական հարաբերությունների դինամիկ փոփոխություննե-

րը պարտադրում են արդարադատության համակարգի բարձր ճկունություն և միջազգային արդիական պահանջներին համապատասխանելու կարողություն: Այս առումով, ամենատարբեր ոլորտներում հարաբերությունների գլոբալիզացիայի պայմաններում անհրաժեշտություն է առաջանում հնարավորինս որդեգրել և կիրառել ազգային օրենսդրության մեջ միջազգային օրենսդրության պահանջները և ընդլայնել նաև արդարադատության ոլորտում միջազգային համագործակցության ծավալները: